

Handläggare:
Ann-Charlotte Backlund
Tel 508 31 560

Till
Kulturnämnden

Remiss betr. Samråd om förslag till detaljplan för Slussen, del av fastigheten Södermalm 7:85 m.fl. i stadsdelarna Södermalm och Gamla Stan, S-Dp 2005-08976-54.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturförvaltningen föreslår att kulturnämnden beslutar

- att** i huvudsak tillstyrka förslag till detaljplan
- att** därutöver föreslå en bearbetning av förslaget utifrån förvaltningens synpunkter

Berit Svedberg
Kulturdirektör

Ann-Charlotte Backlund
Stadsantikvarie

Remissen

Ärendet har remitterats till kulturförvaltningen för svar senast 29 mars 2010.

Ärendets beredning

Ärendet har handlagts av stadsmuseets kulturmiljöenhet.

Sammanfattning

Stadsbyggnadsnämnden beslutade 2009-05-14 inriktningen för Slussens framtida gestaltning. Föreliggande detaljplaneförslag innebär att trafikapparaten från 1935 rivs, vilket förvaltningen beklagar. Planen föreslår stora byggrätter på Södermalmssidan vid Stadsgårdskajen, öster och norr om Södermalmstorg samt Söder Mälarstrand nedanför kvarteret Överkikaren. Kulturförvaltningen anser att större hänsyn måste tas till de olika kulturmiljövärden som konstituerar riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården samt att sammanhangen mellan Gamla Stan, Södermalm, Saltsjön och Mälaren med stadsrummets unika kvaliteter och utblickar bättre måste tas till vara. I första hand genom att den föreslagna bebyggelsen på Södermalmssidan minskar i skala och omfattning. Den föreslagna byggnaden mellan broarna bör vara en mindre, väl utformad fristående byggnad, som kan upplevas stå på torget. Byggnaden bör medge ut- och inblickar och inte utformas som ett storskaligt kvarter som reser sig från kajnivå. Vidare bör förslaget bearbetas så att Södermalms strandlinje värnas, fornlämningar på platsen kan bevaras samt att en höjning av marken på Gamla Stansidan kan undvikas. En genomarbetad rivningsplan är vidare en förutsättning för att arbetena skall kunna följas och äldre lämningar dokumenteras.

Detaljplaneförslaget

Stadsbyggnadsnämnden beslutade 2009-05-14 inriktningen för Slussens framtida gestaltning. Stadsbyggnadskontoret har upprättat föreliggande detaljplaneförslag. Syftet med planen är att möjliggöra en ombyggnation av Slussenområdet med nya publika platser, gator och kajer, ny- och ombyggnation av funktioner och ytor kopplade till kollektivtrafiken samt reglera byggrätter för ny bebyggelse. Planen syftar också till att möjliggöra nybyggnation av slussränna samt nya avbördningskanaler från Mälaren till Saltsjön

Programsamråd för två olika alternativ genomfördes under 2007.

Stadsbyggnadsnämnden beslutade att det fortsatta arbetet med planarbetet skulle utgå från ”Nya Slussen” och att klöverbladsprincipen från 1935 skulle försvinna. Beslutet innefattade också att utreda olika gestaltningsmöjligheter och fem olika kontor fick i uppdrag att ge förslag till gestaltning. I maj 2009 beslutade stadsbyggnadsnämnden, exploateringsnämnden och trafik- och renhållningsnämnden att förslaget från Foster + Partners och Berg Arkitektkontor ska utgöra grunden för fortsatt planarbete och kommande ombyggnation av Slussen.

Planförslaget omfattar nya gator, torg och kajer samt nybyggnation av Stadsgårdsleden och bussterminal för Nacka-Värmdöbussarna. På Södermalmssidan består förslaget av flera olika plan, dels torgplanet som utgör gatuplanet dels underbyggda ytor på mellanplan samt kajplan. Ovan mark på torgplan redovisas byggrätter med möjlighet för olika ändamål, centrum, kontor bostäder och publika verksamheter. På de undre planen finns utrymmen för handel, service, trafikändamål och kollektivtrafik. Inom planen finns också en ny slussränna samt avbördningskanaler från Mälaren till Saltsjön

Aktuellt detaljplaneförslag innebär att den nuvarande slussen och trafikapparaten med klöverbladen rivs. Kopplingen mellan Gamla Stan och Södermalm sker på två broar; en östlig bro som landar i förlängningen av Skeppsbron med en 8-filig körbana samt en gång och cykelbro i väster mellan Järntorgsgatan och Södermalmstorg.

Kulturhistoriska värden

Hela det föreslagna planområdet ligger inom *fornlämning 103* i Stockholm, ett område där kulturlager med bebyggelse lämningar från medeltid och senare tid kan påträffas. Området innefattar även vattenrummet där maritima lämningar av olika slag kan finnas. Länsstyrelsen fattar beslut om fornlämningars eventuella borttagande. Det är positivt om denna information förs in på plankartan.

Vad gäller de arkeologiska lämningarna inom den aktuella delen av fornlämning 103 har en arkeologisk utredning gjorts av Stockholms Stadsmuseum och Statens Maritima Museer. (Arkeologisk rapport 2007:3, Stockholms stadsmuseum). Målsättningen med utredningen var att sammanställa den befintliga kunskapen om de arkeologiska lämningarna i området och därmed skapa ett beslutsunderlag för Länsstyrelsen om vilka arkeologiska åtgärder som kommer att krävas i samband med projektets genomförande.

Området har haft en central roll genom hela Stockholms historia vad gäller kommunikation, handel och försvar. Varv, trankokerier, kvarnar och badstugor är exempel på medeltida verksamheter i området. Lämningar från både medeltid och 1500-tal har framkommit i olika sammanhang men de flesta arkeologiska lämningar som påträffats inom området är dock daterade till 1600- och 1700-talen.

Stockholms innerstad med Djurgården är av *riksintresse för kulturmiljövården* Kulturmiljövårdet har i enlighet med Riksantikvarieämbetets framtagna värdetext 1997 sin grund i storstadsmiljön, de speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna samt stadsplanekonsten och

byggnadskonsten genom tiderna samt karakteristiska verksamheter som sjöfartsstaden. Hit hör också särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp samt utsikter och blickfång, kontakten med vattnet och stadssiluetten. Riksintresset skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.

Inom och i direkt anslutning till planområdet finns bebyggelse av synnerligen stora kulturhistoriska värden. Slussen och Katarinahissen inom området är av byggnadsminnesklass (blå). I direkt anslutning till planområdet finns flera byggnader som är *byggnadsminne*; Södra Stadshuset (Stadsmuseet) och Räntmästarhuset i Achilles 1, Riksbanken i Pluto 1 och Norra bancohuset i Proserpina 4. I direkt anslutning till planområdet ligger också byggnaderna i kvarteret Överkikaren vid Södermalmstorg och Tranbodarne 13 vid Stadsgården, fastigheterna i Gamla Stan Deucalion 1 och 9, Cadmus 1, Narsissus 1 som alla är av byggnadsminnesklass (blå).

I plansamrådshandlingarna ingår en miljökonsekvensbeskrivning. En del behandlar kulturmiljön vilken på ett grundligt sätt redogör för planförslagets konsekvenser för de kulturhistoriska värdena. Sammanfattningsvis innebär planförslaget en väsentlig påverkan på de kulturhistoriska värden som finns inom området.

Kulturförvaltningens synpunkter

Slussenområdets framtid har varit föremål för diskussion under många år. Förvaltningen har förespråkat ett bevarande av 1930-talets trafikaneläggning som är av riksintresse för kulturmiljövården. Anläggningen representerar stora kulturhistoriska värden och är en del av det moderna samhällets framväxt. Kulturförvaltningen beklagar att ett bevarande inte ansetts möjligt. För att bevaka att övriga kulturhistoriska värden som finns på platsen beaktas har förvaltningen, sedan beslut om rivning fattats, fört diskussioner under hand med planförfattarna. Detta har inneburit att q-bestämmelser införts i planen och att vissa delar i förslaget förbättrats ur kulturhistorisk synvinkel. Här kan framhållas bevarande av Nils Ericsson-slussen, förändring av gångbrons utformning och läge, underbyggnad av bilbron, något vidgade vyer, borttagande av ny byggnad framför Södra Stadshuset, större hänsyn till Gamla Stans strandlinje samt ett bevarande av Katrinahissen. Alla föreslagna förändringar innebär dock en väsentlig påverkan på området. Den höga exploatering som föreslås är inte förenlig med områdets stadsbildsmässiga och kulturhistoriska värden. Förvaltningen noterar också att planförslaget medger väsentligt större byggrätter än vad som illustrerats i planen och i den utställda modellen.

Föreliggande planförslag öppnar upp vattenrummet mellan Gamla Stan och Södermalm på ett sätt som inte har någon tradition. Geotekniska undersökningar har visat att den s.k. Stockholmsåsen mellan Maria- och Katarinabergen har bildat en utlöpare mot norr samtidigt som en smal udde skjutit ut från Järntorget mot söder. För ca 1000 år sedan förbands troligen de två delarna av en smal landtunga. Rester av detta näs har kunnat anas, framför allt på Södermalmssidan, ända fram till idag. I förslaget förändras strandlinjen på Södermalmssidan till en rak linje. Delar av den förmodligen ursprungliga markytan med äldre kulturlager försvinner därmed. Den tillskapade raka strandlinjen accentuerar de borttagna sista resterna av näset. Tanken på en förbindelse med någon form av fast mark har även genomsyrat äldre anläggningar på platsen, så även 1930-talets trafikapparat. Positivt i det föreliggande förslaget är att Nils Ericsson-slussen åter kommer i dagen och inkorporeras i den nya anläggningen samt att den nya bron blir underbyggd och på så vis bygger vidare på den ovan beskrivna traditionen. Den nya slussrännan som föreslås ersätta Karl Johan-slussen kommer att ligga i öppet vatten. Detta är i sig en främmande konstruktion för en sluss som normalt är omgiven av land.

Förslaget innebär även att de rester som finns bevarade från 1700-talets Polhemssluss tas bort. En annan fornlämning som eventuellt hotas är den imponerande murrest som finns kvar från Gustav Vasas försvarsanläggning, idag synlig i mynningen av den gamla tågtunneln under Slussen. Dessa fornlämningar är en väsentlig del av platsens historia som bör bevaras och lyftas fram.

Planförslaget får inte innebära att marknivån vid Gamla Stan höjs, i synnerhet inte intill befintlig bebyggelse. Mötet mellan de föreslagna broarna och Gamla Stan bör noga studeras så att detta kan undvikas.

Bearbetning av föreslagen bebyggelse på Södermalmssidan

Den stora byggrätten (C1) mellan de föreslagna broarna avskärmar helt kontakten mellan Gamla Stan och Södermalmstorg och sluter torget samt minskar förståelsen och sambandet av 1600-talets stadsplanestruktur på ömse sidor. Detsamma gäller byggrätten norr om Södermalmstorg.(W1) Den föreslagna bebyggelsen ligger på 2-7 m högre + höjd än Södra stadshusets huvudbyggnad vilken alltså helt kommer att skymmas från Gamla Stan och större delen av Saltsjön. Här bör förslaget omarbetas så att byggrätterna väsentlig minskar och högsta antal våningar sänks betydligt. Om en ny byggnad uppförs på platsen mellan broarna bör den ges en volym, utformning och placering som medger ut- och inblickar och inte bryter sambandet mellan Gamla Stan och Södermalm. Det är av stor vikt att den upplevs

som en fristående byggnad på torget och inte som en storskalig kvarterbebyggelse som reser sig från kajnivå. Vidare bör den användningsbestämmelse som medger kontorsändamål utgå. En eventuell ny byggnad på denna centrala plats inom området bör vara publik i sin helhet.

Uppbyggnaden i två våningar på Stadsgårdskajen med bebyggelse (E1, E2, E3) som i hög grad skymmer KF-huset och glashuset och bebyggelsen i kvarteret Tranbodarne förändrar intrycket av Södermalm med förkastningsbranten och inverkar negativt på den befintliga bebyggelsen, särskilt i Tranbodarne. Förvaltningen anser att förslaget bör omstuderas och exploateringen minskas. Torgytan som förslås framför Tranbodarne 13 i planområdets avslutning mot öster bör tas bort vilket möjliggör att den äldre byggnaden kan upplevas mer intakt.

Den omfattande byggrätten norr om KF-huset (E1) avskärmar också stora delar av den viktiga vyn ut mot Saltsjön och Stockholms inlopp från Ryssgården och Södermalmstorg. Utsikten från Peter Myndes Backe skymms helt. Även anblicken från Saltsjön av Södra Stadshuset och Södermalmstorg försvinner. Det höjda torgplanet vid Katarinahissen kommer också att förändra upplevelsen av topografien och påverka siktlinjer. Byggrätten bör begränsas för att möjliggöra vidare ut- och inblickar samt förstärka upplevelsen av hissen som symbol för platsen liksom upplevelsen från stadens inlopp av 1600-talets stadsbyggnadsfront med Skeppsbron, husen vid Södermalmstorg och Södra Stadshuset.

Sammantaget innebär detta att kulturförvaltningen anser att planen bör omarbetas i stora delar så att öppenheten, siktlinjerna och kontakten mellan Gamla Stan, Södermalm och Södermalmstorg och Saltsjön skall bestå och de mångfasetterade kvaliteterna i detta unika stadsrum inte skall utplånas samt att riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården bättre skall tillgodoses.

Genomförande

När planen genomförs är det utomordentligt viktigt att byggnader i planens omedelbara närhet som Södra Stadshuset och bebyggelsen i Gamla Stan säkerställs så att skador på bebyggelsen inte blir följden.

Området har genomgått stora förändringar genom århundradena och det är svårt att avgöra i vilken utsträckning äldre kulturlager har schaktats bort i samband med detta. Maritima lämningar finns sannolikt i den del av planområdet som utgörs av vatten. De är dock ej synliga på botten utan har överlagrats av senare tiders lager. Sentida muddringsarbeten kan också ha skadat eventuella lämningar.

Stora delar av utredningsområdet utgörs av utfylld mark. Utfyllnaderna runt staden har pågått sedan 1200-talet och utfyllnadslagren är ofta mycket mäktiga. Inom dessa områden kan fartygslämningar påträffas samt sådana anläggningar som kajkanter, bryggor, strandnära bebyggelse, fasta fiskeanläggningar, mm. Utfyllnadsområdena har även varit bebyggda, bl a stod Inre söderport på utfylld mark.

Alla fornlämningar omfattas av skydd enligt kulturminneslagen och Länsstyrelsen fattar beslut om fornlämningars eventuella borttagande och arkeologiska undersökningar.

Kulturförvaltningen anser att en genomarbetad genomförandeplan och rivningsplan är en förutsättning för att arbetena skall kunna följas och äldre konstruktioner, byggnadslager och arkeologiska lämningar skall kunna dokumenteras.

I sammanhanget kan nämnas att det inom kulturförvaltningen pågår ett arbete, Kultur på Slussen, där behovet av kultur på Slussen undersöks ur ett lokalt, regionalt och nationellt perspektiv - det är synnerligen viktigt att rikta fokus mot att Slussen inte är en angelägenhet endast för Södermalm och Stockholm utan för hela Sverige. I samband med detta arbete kartläggs också kulturförvaltningens och andra privata och offentliga aktörers eventuella lokalbehov på plats.

Kulturförvaltningen har genom Stockholm konst också Exploateringskontorets uppdrag att ansvara för de tillfälliga kulturaktiviteterna på Slussen i samband med det mångåriga ombyggnadsarbete som nu förestår och för permanent konstgestaltning enligt Stockholms stads en-procentregel. Det vill säga helt i enlighet med det som står i budgeten ”Stockholm konst ska tillsammans med exploateringsnämnden arbeta med att om möjligt nyttja stora ombyggnadsprojekt vid exempelvis Slussen och Odenplan till tillfälliga plattformar för konstprojekt.”
SLUT

Bilagor

Plankarta, situationsplan

Flygfoto, nuläge

Flygfoto med föreslagna förändringar

En modell av förslaget visas i Sjömanshemmet, Peter Myndes Backe 3, måndag-
onsdag kl 12-18, torsdag, kl 12-20, fre. 12-16.

Samrådshandlingarna är omfattande. Hela planförslaget finns på

www.stockholm.se/slussen samt på www.stockholm.se/detaljplaner